

W bieżącym roku Cerkiew prawosławna na Białostocczyźnie obchodzi dwie ważne rocznice — 500-lecie monasteru w Supraślu i 50-lecie diecezji białostocko-gdańskiej. W następnym roku jubileusz 60-lecia będzie obchodził współpracownik redakcji BZH, znany badacz dziejów prawosławia w Polsce ks. Grzegorz Sosna. Będzie to także jubileusz 30-lecia jego działalności naukowo-publicystycznej. W poszanowaniu zasług ks. Grzegorza Sosny w dziedzinie badań nad historią ludności prawosławnej i białoruskiej Białostocczyzny zamieszczamy w tym tomie „Zeszytów” kilka artykułów, których treść zawsze pozostawała w kręgu zainteresowań naszego przyjaciela i nauczyciela.

Kolegium Redakcyjne

Ks. Grzegorz Sosna

Ksiądz Grzegorz Sosna urodził się 30 kwietnia 1939 r. we wsi Szernie koło Orli. Do szkoły podstawowej uczęszczał w swojej rodzinnej wsi oraz w Malenikach i Orli. W latach 1953-1957 uczył się w Bielsku Podlaskim w Liceum Ogólnokształcącym z białoruskim językiem nauczania. Wtedy to za sprawą dyrektora szkoły Jarosława Kostyczewicza ukształtowało się zainteresowanie przyszłego księdza historią swojego narodu, jego językiem i wiarą oraz chęć zostania duchownym. We wrześniu 1957 r. Grzegorz Sosna wstąpił do Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie. Był jednym z nielicznych alumnów, którzy mieli maturę. Toteż ukończył Seminarium w ciągu trzech lat. W roku 1959 został przyjęty do Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, gdzie w 1966 r. obronił pracę magisterską¹.

W roku 1960 r. zawarł związek małżeński z nauczycielką Antoniną Troc.

W tym też roku biskup Bazyle (Doroszkiwicz), wikariusz diecezji warszawsko-bielskiej, udzielił mu święceń kapłańskich: 7 sierpnia w cerkwi św. Anny w Starym Korninie na diakona, a 15 sierpnia — w cerkwi Zaśnięcia NMP w Warszawie na prezbitera.

¹ Jej tytuł: „Podłoże, na którym kształtowała się idea unii kościelnej w Polsce pod koniec XVI wieku”. Promotorem pracy był ks. prof. Aleksander Łapiński.

Początek drogi kapłańskiej księdza Grzegorza Sosny był w parafii w Kalnikowie koło Przemysła.

— Żyli tam inni ludzie, inny był język, inna kultura — wspomina ksiądz Grzegorz. — Żyli nadal i mimo że był to już 1960 rok nadal byli pod wrażeniem nieszczęścia, jakim była akcja „Wisła”. Zacząłem więc sięgać do tradycji, do podłoża, wnikać w sens ludzkich trosk².

Swoją pasję poszukiwania, wynajdywania i szperania w źródłach dotyczących dziejów prawosławia kontynuował na Lubelszczyźnie, gdzie 1 września 1960 r. dekretem jego Ekscelencji Metropolity Tymoteusza (Szrettera) zostaje mianowany proboszczem parafii w Kodniu nad Bugiem. W 1964 r. na prośbę księdza Grzegorza arcybiskup Jerzy (Korenistow) przeniósł go do parafii w Siemiatyczach na terenie Białostocczyzny.

— Ciągnęło mnie na Białostocczyznę — mówi o tamtej decyzji. — Na Białostocczyźnie przetrwało prawosławie w formie, która nie straciła swego dawnego oblicza. Chciałem badać historię naszej ziemi i naszej wiary³.

W Siemiatyczach wykonywał obowiązki pomocnika proboszcza, a od 1 września 1965 r. do końca marca 1987 r. — wikariusza.

W Siemiatyczach przez dwadzieścia kilka lat oprócz posług duszpasterskich nadal zajmował się gromadzeniem materiałów o historii prawosławia w województwie białostockim i poza jego granicami. Oprócz tego zajmował się budową nowej plebani i remontował cerkiew w Ciechanowcu i w Rogawce.

Dzięki wielkiemu uporowi i wyteżonej pracy ojciec Grzegorz dokonał dla prawosławia w Polsce bardzo wiele. Myślę tu między innymi o przygotowanych przez niego i wydanych bibliografiach chrześcijaństwa wschodniego, bibliografiach parafii prawosławnych na Białostocczyźnie, które często były jedynymi publikacjami o obecności prawosławia w tej czy innej miejscowościach. Opublikowany w 1994 roku w Mińsku wykaz prac ks. Grzegorza Sosny obejmuje od 1969 r. 301 pozycji⁴. Dziś jest już ich ponad 370. Uzasadnionym wydaje się pytanie: w jaki sposób jedna osoba bez pomocy sztabu ludzi, komputerów, bez dostępu do specjalistycznej literatury mogła tego dokonać? Taka duża liczba publikacji poświęconych dziejom i historii prawosławia uczyniły księdza znanym nie tylko w Polsce, ale i daleko za jej granicami. Doceniono ogrom pracy włożonej przez ojca Grzegorza. Za działalność duszpasterską otrzymał on liczne nagrody cerkiewne, między innymi Order św. Marii Magdaleny II stopnia (1995 i 1998), a za działalność społeczną, naukową i publicystyczną — Srebrną i Złotą Odznaką „Zasłużony

² M. Hryniewicki, J. Nachiło, *Książka-bibliograf*, „Kurier Poranny”, 1992, nr 246, s. 4.

³ M. Bołtryk, *Nasze korzenie — nasza tożsamość*, „Tygodnik Polski — Tygodnik Podlaski”, 1990, nr 7/8, s. 12.

⁴ Ю. А. Лабынцев, Л. Л. Щавинская, *Православная Церковь на Белостотчине в работах протоиерея Григория Сосны*, Минск 1994, с. 32.

Białostoczczyźnie” (1984 i 1995), Srebrny Krzyż Zasługi PRL (1985), Nagrodę im. Księcia Konstantego Ostrońskiego (1993).

Gdyby się pokusić o ogólną charakterystykę imponującego dorobku księdza, to można byłoby wskazać na trzy obszary jego zainteresowań naukowych. Pierwszy obejmował historię poszczególnych parafii na Białostoczczyźnie, istniejących obecnie jak i tylko w przeszłości. By zebrać taką ilość materiałów archiwalnych, zwłaszcza kronik parafialnych, odwiedził ksiądz archiwa i biblioteki w Grodnie, Mińsku, Moskwie, Petersburgu i Londynie. Prowadził badania nad historią ponad 100 parafii, z czego do tej pory powstały zarysy monograficzne kilkudziesięciu z nich. Niektóre były publikowane w pracach zbiorowych, jak np. o Siemiatyczach⁵ czy Mielniku⁶.

Drugi obszar zainteresowań ks. Grzegorza dotyczy zagadnień demograficzno-statystycznych. Prowadził je w oparciu o badania ksiąg metrykalnych w poszczególnych parafiach. Analiza tych materiałów pozwala na zrekonstruowanie zaludnienia w każdej parafii⁷. Tu też należałoby uwzględnić unikalny *Wykaz hierarchii i kleru parafialnego oraz opiekunów cerkiewnych Kościoła Prawosławnego na Białostoczczyźnie w latach 1839-1986*, który ukazał się w 1986 r.

Trzeci wreszcie obszar aktywności naukowej księdza określają prace o charakterze bibliograficznym. Ks. Grzegorz potrafił zgromadzić olbrzymi materiał bibliograficzny, systematycznie uzupełniany i wzbogacany — i co najważniejsze — systematycznie udostępniany czytelnikom. Wszystkie bibliografie zostały zaopatrzone w indeksy osobowe i geograficzne, a ponadto systematycznie są uzupełniane o kolejne *Suplementy* zawierające najnowsze pozycje z literatury przedmiotu.

Swoje dociekania ksiądz udostępnia także czytelnikom czasopism — „Przeglądu Prawosławnego”, „Niwę”, „Wiadomości PAKP”, „Czasopiśu”. Każdy, kto interesuje się historią prawosławia, nie może ominąć prac księdza.

Do dorobku naukowego księdza należy zaliczyć ponad dwadzieścia referatów, wystąpień i odczytów w Polsce i zagranicą. Uczestniczy on w kolegiach redakcyjnych czasopism naukowych, jest członkiem kilku towarzystw naukowych.

Wciąż gromadzi materiały związane z historią Kościoła Prawosławnego na Białostoczczyźnie. Archiwum księdza zawiera około 200 teczek materiałów do monografii parafii prawosławnych na Białostoczczyźnie (dawnych i obecnych) wraz z dokumentacją fotograficzną.

⁵ *Studia i materiały do dziejów Siemiatycz*, pod redakcją H. Majeckiego, Warszawa 1989, s. 51-63.

⁶ *Mielnik i jego parafia 1799-1835*, „Wiadomości PAKP”, 1972, nr 1, s. 69-71.

⁷ *Kościół Prawosławny w Polsce dawniej i dziś: Aneks statystyczny z parafialnych ksiąg metrykalnych Białostoczczyzny XVIII, XIX, XX wieku*, red. nauk. Lucjan Adamczuk i Antoni Mironowicz, Warszawa 1993.

Sens działalności księdza Grzegorza Sosny zawiera jego osobiste wyznanie:
— Cała moja praca duszpasterska jakby mnie nakłaniała do zajmowania się historią⁸.

Anna Sosna
(Białystok)

Wykaz ważniejszych publikacji ks. Grzegorza Sosny

1972

Церковная библиография города Бельска Подляского в 1430-1972 годах, „Церковный вестник”, 1972, № 10, s. 42-54.

Mielnik i jego parafie 1799-1835, „Wiadomości PAKP”, 1972, nr 1, s. 69-71.

1973

Wykaz dokumentów dotyczących niektórych parafii prawosławnych województwa białostockiego z lat 1431-1837, „Wiadomości PAKP”, 1973, nr 4, s. 69-84.

1974

Krótką bibliografią klasztoru w Supraślu, „Wiadomości PAKP”, 1974, nr 1, s. 51-88.

Krótki zarys historyczny parafii Krynki, „Wiadomości PAKP”, 1974, nr 4, s. 55-61.

Wykaz dokumentów dotyczących niektórych parafii prawosławnych województwa białostockiego z lat 1431-1837, „Wiadomości PAKP”, 1974, nr 4, s. 69-80.

Z dziejów prawosławia na Podlasiu, „Wiadomości PAKP”, 1974, nr 4, s. 64-69.

1976

Prawosławne dzieje miasteczka Zabłudów, „Wiadomości PAKP”, 1976, nr 1-2, s. 146-163.

1977

Trześcianka, „Wiadomości PAKP”, 1977, nr 3-4, s. 150-160.

Z historii prawosławnych parafii Białostoczczyzny: Orla, „Wiadomości PAKP”, 1977, nr 3-4, s. 126-149.

1978

Historyczny zarys Kościoła prawosławnego od zarania dziejów do chwili obecnej na terenie województwa białostockiego, „Wiadomości PAKP”, 1978, nr 3-4, s. 95-106.

Pasynki, „Wiadomości PAKP”, 1978, nr 1-2, s. 55-66.

Podbiele, „Wiadomości PAKP”, 1978, nr 3-4, s. 95-106.

Puchły, „Wiadomości PAKP”, 1978, nr 1-2, s. 66-79.

1979

Szczyty, „Wiadomości PAKP”, 1979, nr 1-2, s. 23-76.

1980

Milejczyce, „Wiadomości PAKP”, 1980, nr 1-4, s. 41-68.

Супраслькая друкарня і яе выданні, „Беларускі каляндар на 1981 г.”, Беласток 1980, c. 190-205

1981

Ciechanowiec, „Wiadomości PAKP”, 1981, nr 4, s. 53-76.

Czyże, „Wiadomości PAKP”, 1981, nr 3, s. 72-103.

Drohiczyn: Historia miasta i dzieje prawosławia, „Wiadomości PAKP”, 1981, nr 1-2, s. 84-146.

Кляшчэлі, „Беларускі каляндар на 1982 г.”, Беласток 1981, c. 117-123.

⁸ M. Hryniewicki, J. Nachiło, *Książcz-bibliograf*, „Kurier Poranny”, 1992, nr 246.

Супраслькая паперня і яе вадзяныя знакі, „Беларускі каляндар на 1982 г.”, Бела-
сток 1981, с. 190-204.

1982

Царква св. Міхаіла ў Бельску, „Ніва”, 1982, № 2, с. 6.

Grodzisk, „Wiadomości PAKP”, 1982, nr 3-4, s. 23-55.

Журобицы, „Ніва”, 1982, № 41, с. 3.

1983

Rys historyczny parafii prawosławnej Siemiatycze na tle historii miasta, „Wiadomości PAKP”, 1983, nr 3, s. 53-103.

Грыневічы Малья: Краязнаўчы слоўнік (у сааўт. з М. Гайдук), „Ніва”, 1983, № 9, с. 1, 4, 7.

Зубачы, „Ніва”, 1983, № 4, с. 3.

1984

Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie: Część alfabetyczna, wyd. Białostockie Towarzystwo Naukowe, Białystok 1984.

Царква ў Цеханоўцы, „Ніва”, 1984, № 44, с. 6.

Царква ў Рогоўцы, „Ніва”, 1984, № 35, с. 7.

Царскія вароты царквы св. Міхаіла ў Бельску, „Ніва”, 1984, № 25, с. 7.

Рагачы, „Ніва”, 1984, № 5, с. 7.

Вярток, „Ніва”, 1984, № 32, с. 4.

Заблудаў, „Ніва”, 1984, № 29, с. 6-7.

1985

Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie: Część chronologiczna, wyd. Białostockie Towarzystwo Naukowe, Białystok 1985.

Царква св. Духа ў Гайнаўцы, „Ніва”, 1985, № 17, с. 7.

Царква ў Нарве, „Ніва”, 1985, № 29, с. 3.

Царква ў Семяцічах, „Ніва”, 1985, № 23, с. 7.

Grodzisk, „Ніва”, 1985, № 21, с. 5.

Сабор св. Мікалая ў Беластроку, „Ніва”, 1985, № 5, с. 6.

1986

Narew: dzieje parafii prawosławnej oraz cerkwi w Tyniewiczach Dużych, „Wiadomości PAKP”, 1986, nr 3-4, s. 89-108.

Początki chrześcijaństwa na Podlasiu, „Tygodnik Podlaski”, 1986, nr 11, s. 5, 7.

Храм ў Наройках, „Ніва”, 1986, № 33, с. 4-5.

Wykaz hierarchii i kleru parafialnego oraz opiekunów cerkiewnych Kościoła Prawosławnego na Białostocczyźnie w latach 1839-1986, Warszawa — Białystok 1986.

1987

Bibliografia publikacji na temat prawosławia zamieszczonych w czasopiśmie polskich w latach 1966-1968, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”, 1987, nr 2, s. 107-136.

Dni Muzyki Cerkiewnej. Hajnówka 1982-1986: Bibliografia, „Tygodnik Podlaski”, 1987, nr 9, s. 7.

Gródek: (Dzieje miasteczka i parafii prawosławnej), „Wiadomości PAKP”, 1987, nr 2/3, s. 97-114.

Klejniki: (Dzieje parafii prawosławnej), „Wiadomości PAKP”, 1987, nr 1, s. 59-74.

1988

Каплічка-калодзеж у Рыбалах, „Ніва”, 1988, № 31, с. 5.

Каплічка ў Рыбалах на Петрашках, „Ніва”, 1988, № 24, с. 5.

Капліца ў Войшках, „Ніва”, 1988, № 34, с. 6.

Мозільнікавая царква ў Паўлах, „Ніва”, 1988, № 21, с. 5.

Мозільнікавая царква ў Рыбалах, „Ніва”, 1988, № 17, с. 6-7.

Parafia Ryboły, „Tygodnik Podlaski”, 1988, nr 11, s. 12.

Rajsk: Parafia prawosławna, „Tygodnik Podlaski”, 1988, nr 2, s. 8.
Status prawny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Materiały Proble-
mowe”, 1988, nr 6, s. 60-89.

1989

Царква ў Гарадку, „Ніва”, 1989, № 30, c. 5.
Царква ў Ялоўцы, „Ніва”, 1989, № 38, c. 1, 7.
Царква ў Кажанах, „Ніва”, 1989, № 6, c. 6.
Царква ў Малешах, „Ніва”, 1989, № 40, c. 6.
Царква ў Плэсках, „Ніва”, 1989, № 16, c. 6.
Царква ў Плэсках, „Лампада”, 1990, № 6, c. 14.
Царква ў Заблудаве, „Ніва”, 1989, № 9, c. 4.
Dubicze Cerkiewne: Dzieje parafii prawosławnej i cerkwi filialnej w Sakach, „Wiadomości
PAKP”, 1989, nr 1, s. 63-74.
Kościół prawosławny na Białostocczyźnie, „Białostoczyszna”, 1989, nr 3, s. 1-3.
Malesze: Parafia prawosławna, „Tygodnik Podlaski”, 1989, nr 9, s. 12.
Narajki: Parafia prawosławna, „Tygodnik Podlaski”, 1989, nr 10, s. 12.
Obok królewskiego traktu: Parafia prawosławna Ploski, „Tygodnik Podlaski”, 1989,
nr 8, s. 12.
Od miasta do „Domu Starców”: *Parafia prawosławna Jałówka*, „Tygodnik Podlaski”, 1989,
nr 11-12, s. 8.
Puchły: Parafia prawosławna, „Tygodnik Podlaski”, 1989, nr 2, s. 10-11.
Parafia prawosławna śś. Kosmy i Damiana w Rybołach, Ryboły 1989.
Rys historyczny parafii prawosławnej w Siemiatyczach [w:] *Studia i materiały do dzie-
jów Siemiatycz*, red. H. Majecki, wyd. Białostockiego Towarzystwa Naukowego, War-
szawa 1989.

1990

Unia Brzeska, jej podłoże i przebieg, [w:] *Unia Brzeska i jej następstwa*, Gdańsk 1991.
Dzieje Kościoła Prawosławnego na Białostocczyźnie, „Slavia Orientalis”, 1990, nr 1/2,
s. 98-112.
Parafia Jałówka, „Wiadomości PAKP”, 1990, nr 2, s. 24-39, nr 3, s. 29-36.

1991

Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie: Część alfabetyczna: Suplement I,
Ryboły 1991.
Царква ў Чорнай-Вялікай, „Ніва”, 1991, № 4, c. 6-7.
Царква ў Крушынянах, „Ніва”, 1991, № 12, c. 1, 4.
Царква ў Старасельцах, „Ніва”, 1991, № 51, c. 5.
Geneza prawosławia i jego rozwój w państwie bizantyjskim, „Prawosławie”, 1991, nr 10,
s. 17-18.
*Kościół Prawosławny na Białostocczyźnie w ocenie władz II Rzeczypospolitej: Wybór do-
kumentów*, Ryboły 1991.
Kruszyniany: Mozaika kultów. Parafie prawosławne, „Przegląd Prawosławny”, 1991,
nr 11-12, s. 28, 30.
Malesze: Parafia prawosławna, „Wiadomości PAKP”, 1991, nr 3, s. 24, 38.

1992

Царква ў Козліках, „Ніва”, 1992, № 11, c. 3.
Царква ў Саках, „Ніва”, 1992, № 23, c. 5.
Cerkiew stentarna we wsi Stryki, „Wiadomości PAKP”, 1992, nr 4, s. 45-48.
*Bibliografia parafii prawosławnych na Białostocczyźnie. Część demograficzna: chrzty, śluby,
zgonu (wg ksiąg metrykalnych)*, Ryboły 1992.

1993

Асновы і адступства Берасцейскай уніі 1596 года [у:] *Усебеларуская канфе-*

рэнцыя гісторыкаў. Гістарычная навукa і гістарычная адукацыя ў Рэспубліцы Беларусь (новая канцэпцыя і падыходы), Мінск, 3-5 лютага 1993 года, Тэзісы дакладаў і паведамленняў, Частка I: Гісторыя Беларусі, Мінск 1993, с. 74-75.

Bibliografia Parafii prawosławnych na Białostocczyźnie: Część alfabetyczna. Suplement II, Ryboły 1993.

Unia Brzeska jej podłoże i przebieg, „Cerkownyj Wiestnik”, 1993, nr 7, s. 23-40.

1994

Monaster nad Bugiem (w Jabłecznej), „Przegląd Prawosławny”, 1994, nr 7, s. 23-24.

Wstępna bibliografia chrześcijaństwa wschodniego. Druki polskojęzyczne okresu współczesnego. Część I, Białystok 1994.

1995

Dzieje Cerkwi w Bielsku Podlaskim, współautor Doroteusz Fionik, wyd. Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, Białystok 1995.

Wstępna bibliografia chrześcijaństwa wschodniego: Druki polskojęzyczne okresu współczesnego. Suplement II, Ryboły 1995.

1996

Cerkiew i monaster św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim, współautor Doroteusz Fionik, Bielsk Podlaski 1996.

Sprawy narodowościowe i wyznaniowe na Białostocczyźnie (1944-1948) w ocenie władz Rzeczypospolitej Polskiej: Wybór dokumentów, Ryboły 1996.

Wstępna bibliografia chrześcijaństwa wschodniego: Druki polskojęzyczne okresu współczesnego (Część II), Ryboły 1996.

Wstępna bibliografia chrześcijaństwa wschodniego: Druki polskojęzyczne okresu współczesnego. Suplement III, Ryboły 1996.

1997

Orla na Podlasiu: Dzieje Cerkwi, miasta i okolic, współautor Doroteusz Fionik, wyd. Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, Bielsk Podlaski — Ryboły — Białystok 1997.

Cerkiew w Narojkach, „Przegląd Prawosławny”, 1997, nr 3, s. 32.

1998

Wstępna bibliografia chrześcijaństwa wschodniego: Druki polskojęzyczne okresu współczesnego (Część III), Ryboły 1998.

Z dziejów Grodziska, „Przegląd Prawosławny”, 1998, nr 2, s. 8-9.

Z dziejów Świętej Góry Grabarki, „Przegląd Prawosławny”, 1998, nr 6, s. 13-14.

Нарваўскі Узнясенскі манастыр, „Ніва”, 1998, № 35, с. 9.